

MALWINA KOCON

Stereotypy myślowe dotyczące osób niesłyszących i języka migowego

Stereotypes related to the deaf and sign language

Abstract

The aim of this research was to verify the knowledge and stereotypes related to sign language (Polish Sign Language and a Signed Polish) and deaf people. Empirical analysis (a diagnostic survey method) revealed the presence of stereotyped thinking in those subjects. Among the stereotypes associated with the sign language, most frequently mentioned was that Polish Sign Language is a subcode of the Polish language, while Signed Polish is the natural language of deaf people. In relation to the deaf, common stereotypes are that children of deaf adults are also unable to hear, as well as all deaf people desire to hear. In addition, a myth that the deaf need only the hearing aid for proper personal development, still maintains. The results show the necessity for direct actions to increase awareness, verify and overthrow established stereotypes related to the deaf and sign language.

Keywords: stereotypes, deaf, sign language, Polish Sign Language (PJM), Signed Polish (SJM)

Wprowadzenie

Stereotypy to nic innego, jak silnie zakorzenione w świadomości człowieka, uogólnione, uproszczone opinie i przekonania, które nie znajdują odzwierciedlenia w rzeczywistości, a które znacząco wpływają na postrzeganie świata przez ludzi. Allport określił stereotypizowanie „prawem najmniejszego wysiłku”, a więc zamiast na drodze bezpośredniego poznania konstruować swoje opinie na dany temat, tworzymy przekonania oderwane od rzeczywistości, aby zaoszczędzić swój czas (Allport, za: Aronson, Wilson, Akert 1997, s. 544). Aronson, Wilson i Akert (1997, s. 543) stereotyp definiują jako „generalizację odnoszącą się do grupy, w ramach której identyczne charakterystyki zostają

przypisane wszystkim bez wyjątku jej członkom, niezależnie od rzeczywistych różnic między nimi”.

Problematykę stereotypów związanych ze środowiskiem osób głuchych i słabosłyszących oraz językiem migowym poruszali już wcześniej między innymi Pietrzak (za: Szczepankowski 1998), Tomaszewski (2004), Czajkowska-Kisil (2012), Sak (2012) Woźnicka (2007) czy też Dunaj (2014). Przykładowo Pietrzak (za: Szczepankowski 1998) wyszczególnił dziewięć charakterystycznych mitów odnoszących się do osób niesłyszących i funkcjonujących w naszym społeczeństwie:

- niesłyszący mogą wykonywać tylko określone prace,
- niesłyszący są mniej inteligentni niż słyszący,
- niesłyszący mają podobne zdolności, ideały i spojrzenie na innych,
- wszyscy niesłyszący używają języka migowego,
- wszyscy, którzy utracili słuch, są tacy sami,
- wszyscy niesłyszący umieją odczytywać z ust,
- niesłyszącym nie przeszkadza hałas,
- niesłyszący nie potrafią mówić,
- aparaty słuchowe przywracają słuch.

Z kolei Sak (2012) pośród stereotypów dotyczących języka migowego wyróżnił następujące :

- język migowy jest manualną formą języka polskiego,
- język migowy jest wszędzie taki sam,
- język migowy został wynaleziony przez słyszących,
- język migowy jest łatwy do nauki.

Przytoczone przykłady świadczą o tym, iż wciąż aktualny pozostaje problem zbyt niskiej świadomości wśród społeczeństwa, która determinuje utrzymywanie się stereotypowych wyobrażeń na temat osób niesłyszących oraz języka migowego.

Trudności komunikacyjne w interakcji osoba słyszająca – osoba głucha, niedostateczna wiedza oraz niska świadomość pośród ludzi słyszących na temat specyfiki funkcjonowania, potrzeb, ograniczeń, a także problemów, z jakimi borykają się osoby niesłyszące, przyczyniają się do powstawania i utrzymywania się wśród słyszającej populacji uproszczonych, fałszywych opinii i przekonań na temat osób niesłyszących, jak również języka migowego. Myślenie stereotypowe na przestrzeni lat doprowadziło do deprecjacji społeczności głuchych, a także do dyskryminacji ich języka naturalnego.

W związku z wejściem w życie ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 roku o języku migowym i innych środkach komunikowania się organy administracji publicz-

nej i inne jednostki określone w art. 6 ustawy zobligowane do respektowania przepisów ustawy, zobowiązane są do udostępnienia usługi, która pozwala na komunikowanie się (art. 9, ust. 1) i upowszechnienia informacji o wyżej wymienionej usłudze (art. 9, ust. 3 i 4) (Dz.U. z 2011 r., Nr 209, poz. 1243). Organ administracji publicznej winien zagwarantować możliwość korzystania z pomocy tłumacza języka migowego bądź tłumacza-przewodnika przez osoby uprawnione (art. 10, ust. 1), a także zobowiązany jest do zapewnienia dostępu do świadczenia usług tłumacza polskiego języka migowego (PJM), systemu językowo-miganego (SJM) oraz innych sposobów komunikowania się osób głuchoniewidomych (SKOGN) (art. 11, ust. 1). Świadczona usługa może być także realizowana przez pracownika administracji publicznej, posługującego się PJM, SJM lub innymi środkami wspierającymi komunikowanie się z osobami uprawnionymi, określonymi w art. 3, ust. 5 (art. 3, ust. 5; art. 11, ust. 2) (Dz.U. z 2011 r., Nr 209, poz. 1243). W następstwie tego organizowano szkolenia pracowników administracji publicznej, które miały ich wyposażyć nie tylko w umiejętności komunikacyjne, ale również w wiedzę na temat specyfiki funkcjonowania osób niesłyszących i słabosłyszących, a tym samym, pośrednio, wyeliminować stereotypy.

W niniejszej pracy przedstawiono wyniki badań dotyczących stereotypów myślowych w stosunku do osób niesłyszących i języka migowego. Zebrane dane empiryczne poddano analizie, z wyszczególnieniem kluczowych aspektów komunikacji z osobami niesłyszącymi, takich jak inicjowanie kontaktu oraz czynniki utrudniające i/lub blokujące komunikację pomiędzy osobą słyszącą a niesłyszącą. Przeprowadzoną analizę rozszerzono o zagadnienia związane z ogólnym postrzeganiem osób niesłyszących i języka migowego.

Założenia badawcze

Zrealizowane badania miały na celu zweryfikować wiedzę osób objętych badaniem na temat osób niesłyszących oraz języka migowego – zarówno polskiego języka migowego, jak i systemu językowo-miganego. Materiał empiryczny został zgromadzony w oparciu o metodę sondażu diagnostycznego, jako technikę zastosowano ankietę, a za narzędzie do badań posłużył kwestionariusz ankiety. Sporządzony kwestionariusz ankiety był jawny (imienny). Jawność kwestionariusza ankiety motywowana była faktem, iż autorka, podczas przeprowadzania badań, skonstruowane narzędzie wykorzystwała dwa razy. Badania zrealizowano przed rozpoczęciem szkolenia, w formie ewaluacji początkowej (pretest) oraz po przebytym szkoleniu, w formie ewaluacji

końcowej (posttest). Zarówno pretest, jak i posttest zawierały te same pytania. Przeprowadzona ewaluacja początkowa miała na celu zweryfikowanie pierwotnego stanu wiedzy uczestników szkolenia, zaś ewaluacja końcowa posłużyła do udokumentowania finalnych efektów kształcenia. Formuła jawności kwestionariusza ankiety umożliwiła autorce przeprowadzenie analizy porównawczej wiedzy wyjściowej i docelowej badanych kursantów. Dzięki dostępowi do swoich testów możliwość takiej analizy i porównania swojej wiedzy początkowej i końcowej mieli również badani. Zastosowane narzędzie składało się łącznie z 26 pytań, w tym 10 otwartych oraz 16 zamkniętych. Przy konstruowaniu narzędzia badań autorka częściowo posłużyła się – wspomnianymi wcześniej, funkcjonującymi w społeczeństwie dziewięcioma mitami na temat osób niesłyszących, autorstwa Pietrzaka (za: Szczepankowski 1998). Z uwagi na podjętą problematykę badawczą sformułowano następujące pytania szczegółowe:

1. Jakie stereotypy na temat osób niesłyszących i języka migowego ujawniają osoby badane?
2. Jaką wiedzą na temat osób słyszących i języka migowego dysponują osoby badane?

Obszary tematyczne, w zakresie których diagnozowano wiedzę i stereotypy badanych, to:

- sposób nawiązywania kontaktu z osobami niesłyszącymi,
- czynniki i zachowania utrudniające i/lub blokujące komunikację,
- polski język migowy (PJM) i system językowo-migany (SJM).

Badania zostały przeprowadzone w 2013 roku w Zakopanem i Augustowie w obecności autorki i objęto nimi 52 pracowników Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Wszyscy badani uczestniczyli w szkoleniu zrealizowanym na zlecenie Fundacji Pomocy Niesłyszącym TON w Poznaniu. Nadrzędnym celem szkolenia, które autorka wraz z innymi lektorami polskiego języka migowego miała okazję prowadzić, było doskonalenie umiejętności komunikowania się pracowników instytucji państwowej za pomocą języka migowego.

Badani respondenci pochodzili z różnych miast, z przewagą obszarów południowych oraz północno-wschodnich Polski. W grupie badawczej przeważały kobiety (96%), wśród których zdecydowana większość pełniła funkcje odpowiedzialne za obsługę klienta. Wszyscy uczestnicy szkoleń realizowanych przez autorkę odbyli już wcześniej kurs bądź kursy w zakresie języka migowego, jednakże były to kursy, na których pracowników Zakładu Ubezpieczeń Społecznych uczono systemu językowo-miganego (SJM). Równie istotne zagadnienia, np. sposoby nawiązywania kontaktu z osobami głu-

chymi i słabosłyszącymi, czynniki utrudniające i blokujące komunikację, nie były poruszane.

W niniejszej pracy autorka skupiła się wyłącznie na analizie kluczowych dla omawianego problemu danych empirycznych, zgromadzonych w fazie ewaluacji początkowej.

Analiza wyników

Zarówno w językach fonicznych (werbalnych), jak i w językach migowych (wizualnych) istnieją pewne społecznie przyjęte reguły zachowań, służące inicjowaniu i podtrzymywaniu konwersacji pomiędzy nadawcą a odbiorcą komunikatu. Podejmowanie dialogu z osobą niesłyszącą lub słabosłyszącą wymaga przede wszystkim nawiązania z nią kontaktu wzrokowego. Poniżej autorka prezentuje wymieniane przez osoby badane sposoby inicjowania kontaktu z osobą niesłyszącą.

Tabela 1. Sposoby nawiązywania kontaktu z osobą niesłyszącą wymieniane przez osoby badane

Lp.	Sposoby nawiązywania kontaktu	N	%
1	pisanie na kartce	22	42
2	język migowy	27	52
3	rzucanie papierkiem lub innym przedmiotem	2	4
4	stukanie dłońmi w stół	4	8
5	dotyk, np. klepanie w rękę i/lub ramię	28	54
6	z pomocą tłumacza języka migowego	1	2
7	gestykulacja	31	60
8	głośna i wyraźna mowa	15	29
9	machanie dłońmi	11	21
10	odczytywanie mowy z ust	8	15
11	mimika twarzy	12	23
12	tupanie nogą	6	12
13	podejście bliżej do osoby z uszkodzonym słuchem	1	2
14	kontakt wzrokowy	19	37
15	brak odpowiedzi	1	2

Źródło: opracowanie własne

Analiza danych zawartych w tabeli 1 wskazuje przede wszystkim na różnorodność wymienionych przez respondentów sposobów komunikacji z osobami niesłyszącymi. Najczęściej wymienianymi przez osoby objęte badaniem sposobami inicjowania kontaktu z osobą głuchą są: gestykulacja (31 osób badanych, 60%), dotyk, np. klepanie w rękę i/lub ramię (28 osób badanych, 54%),

oraz, dopiero na trzecim miejscu, język migowy (27 osób badanych, 52%). Równie popularną metodą komunikowania się jest pisanie na kartce (22 osoby badane, 42%). Za główną przyczynę ulokowania się języka migowego dopiero na trzecim miejscu można uznać brak wiedzy i znajomości tej formy kontaktu, co uniemożliwia efektywną komunikację. Pośród udzielonych odpowiedzi pojawiły się także przykłady nieformalnych sposobów nawiązywania kontaktu, tj. tupanie nogą (6 osób badanych, 12%), rzucanie papierkiem lub innym przedmiotem (2 osoby badane, 4%).

Efektywność komunikacji pomiędzy osobą słyszącą a niesłyszącą lub słabosłyszącą zależy od wielu czynników. Wśród elementów zaburzających prawidłowy kontakt można wyróżnić między innymi:

- odmienność gramatyki polskiego języka migowego od języka polskiego – przekłada się to często na brak rozumienia przez osoby niesłyszące tekstów pisanych czy też nieumiejętność odczytywania mowy z ust,
- brak lub niska znajomość języka migowego wśród osób słyszących,
- niekorzystne warunki akustyczne (hałas, szum, echo, muzyka lub rozmowy w tle itd.), które zagłuszają i utrudniają osobom słabosłyszącym słyszenie i rozumienie nadawanego komunikatu,
- brak lub nieodpowiednie oświetlenie oraz pozycja osoby mówiącej, stojącej plecami do źródła światła (np. lampy, okna),
- brak kontaktu wzrokowego z niesłyszącym rozmówcą,
- zbyt ciche lub głośne, niewyraźne mówienie, wolne lub szybkie tempo mówienia oraz nadmierna artykulacja osób słyszących (przesadne artykułowanie głosek jest nienaturalne i utrudnia odczytywanie mowy z ust),
- zbyt mały lub za duży dystans pomiędzy słyszącym nadawcą a niesłyszącym odbiorcą komunikatu,
- ograniczona widoczność ust (np. zarost czy też zasłanianie ust dłonią, co utrudnia możliwość kompensowania niedostatków słuchu za pomocą odczytywania mowy z ruchu ust),
- brak mimiki twarzy i naturalnych gestów, które ułatwiają zrozumienie komunikatów, jak również nadmierna, przerysowana ekspresja twarzy i ciała, które z kolei rozpraszają uwagę osoby niesłyszącej i utrudniają zrozumienie werbalnego przekazu (Sak 2012).

Zgromadzony materiał empiryczny ujawnił, jakie czynniki utrudniające lub blokujące komunikację pomiędzy osobą słyszącą a osobą niesłyszącą dostrzegają osoby objęte badaniem. Przeprowadzony sondaż wykazał dużą różnorodność w udzielanych odpowiedziach. Z tego powodu wymieniane przez respon-

dentów czynniki zakłócające komunikację zostały podzielone przez autorkę na trzy podgrupy:

- leżące po stronie osoby słyszącej,
- leżące po stronie osoby niesłyszącej,
- inne.

Tabela 2. Czynniki i zachowania utrudniające i/lub blokujące komunikację pomiędzy osobą słyszącą a osobą głuchą w opinii respondentów

Lp.	Czynniki i zachowania utrudniające i/lub blokujące komunikację między osobą słyszącą a osobą niesłyszącą		N	%
1	po stronie osoby słyszącej	brak znajomości języka migowego	7	13
		zbyt szybka, niewyraźna i/lub cicha mowa	10	19
		lekceważenie osoby niesłyszącej	3	6
		brak chęci nawiązania kontaktu z osobą niesłyszącą	5	10
		nerwowość i niecierpliwość w kontaktach z osobą niesłyszącą	4	8
		brak kontaktu wzrokowego	26	50
2	po stronie osoby niesłyszącej	brak umiejętności mówienia	3	6
		niedostateczna umiejętność czytania i pisania w języku polskim	1	2
3	inne	nieodpowiednie oświetlenie	5	10
		niekorzystne warunki akustyczne	4	8
		kilka osób mówiących jednocześnie	1	2
		dystans dzielący od osoby niesłyszącej	1	2
		różnice między językiem migowym, którego uczył się na kursach dla pracowników a naturalnym językiem migowym, którym posługują się osoby głuche	1	2
		brak odpowiedzi	9	17

Źródło: opracowanie własne

Pośród czynników leżących po stronie osoby słyszącej najczęściej wymieniano: brak kontaktu wzrokowego, np. stanie tyłem lub bokiem do osoby niesłyszącej, odwracanie lub zakrywanie twarzy przez osoby słyszące (26 osób badanych, 50%) oraz zbyt szybka, niewyraźna i/lub cicha mowa osób słyszących (10 badanych, 19%). Warto podkreślić, iż na brak znajomości języka migowego przez osoby słyszące zwróciło uwagę tylko siedem osób, co stanowi 13% badanych.

Respondenci zwrócili również uwagę na czynniki występujące po stronie osoby niesłyszącej, wynikające z niskiego poziomu lub braku umiejętności w posługiwaniu się językiem polskim. Trzy osoby badane (6%) za przyczynę trudności w komunikacji podały brak umiejętności mówienia przez osoby niesłyszące, a tylko jedna osoba (2%) wskazała problem wynikający z niedo-

statecznej umiejętności czytania i pisania w języku polskim przez osoby niesłyszące. Warto zatem zwrócić uwagę na genezę wskazanych trudności. Brak lub ubytek słuchu powoduje, że osoby niesłyszące często mówią niewyraźnie. Z kolei niski poziom biegłości w języku narodowym podyktowany jest nieefektywną organizacją edukacji, która nie uwzględnia potrzeb i możliwości tej grupy osób, dla których język polski jest językiem obcym (Kowal, Januszewicz, Jura 2012).

Do trzeciej podgrupy przyporządkowano pozostałe czynniki, wśród których najczęściej pojawiały się: nieodpowiednie oświetlenie (5 badanych, 10%) oraz niekorzystne warunki akustyczne, takie jak szum, hałas (4 badanych, 8%). Na szczególną uwagę zasługuje wypowiedź jednej z respondentek, która dopatrzyła się głównego czynnika utrudniającego i niejednokrotnie blokującego komunikację w różnicy między językiem migowym nauczonym na kursach dla pracowników a naturalnym językiem migowym, którym posługują się osoby głuche. Tak niski odsetek podobnych spostrzeżeń ze strony badanych respondentów wynika głównie z braku świadomości istnienia dwóch różnych narzędzi komunikacji formalnej, stosowanych przez osoby niesłyszące.

W Polsce istnieją i funkcjonują dwa odmienne pod wieloma względami systemy językowe – polski język migowy (PJM) i system językowo-migany (SJM). SJM jest wizualną reprezentacją języka polskiego, polegającą na symultanicznym posługiwaniu się językiem mówionym oraz znakami języka migowego. Z kolei PJM posiada zupełnie inną strukturę gramatyczną, różną od gramatyki języka polskiego. Gramatyka polskiego języka migowego ma charakter wizualno-przestrzenny i jest zupełnie niezależna od języka polskiego, czego dowodzi występowanie w PJM cech nieistniejących w języku polskim, takich jak na przykład sygnały niemanualne, przestrzenność czy klasyfikatory (Tomaszewski 2004). Kluczowym zatem jest posiadanie fundamentalnej wiedzy w obszarze zarówno polskiego języka migowego, jak i systemu językowo-miganego.

Badania przeprowadzone wśród pracowników Zakładu Ubezpieczeń Społecznych wykazały, iż w zdecydowanej większości badani (39 osób, 75%) prawidłowo rozwinęli specjalistyczny skrót, tj. PJM. Pozostałe 12 badanych (23%) nie udzieliło odpowiedzi, a jedna osoba (2%) rozwinęła skrót PJM nieprawidłowo, jako *Podstawowy Język Migowy*.

Większych problemów przysporzyło badanym rozszyfrowanie skrótu SJM. Jest to zaskakujące, gdyż wszyscy respondenci wcześniej uczestniczyli w kursie, podczas którego poznawali właśnie system językowo-migany. Z prawidłowym rozwinięciem skrótu poradziło sobie 31 osób (60%), natomiast 17 osób

(33%) uchyliło się od odpowiedzi na pytanie. Z kolei czworo respondentów podało nieprawidłową odpowiedź, rozwijając skrót SJM w następujący sposób:

- *Naturalny Język Osób Niestyszących* – 2 osoby badane (4%),
- *Międzynarodowy Język Migowy* – 1 osoba badana (2%),
- *Systematyczny Język Migowy* – 1 osoba badana, (2%).

Podczas szkolenia uczestnicy zwracali uwagę na trudności, jakie napotykali w swojej pracy w kontaktach z osobami niesłyszącymi. Szczególnie podkreślano fakt, iż „osoby głuche migają inaczej niż my”. Autorka obrała więc za cel zweryfikowanie, jaką wiedzą dysponują osoby badane na temat polskiego języka migowego oraz systemu językowo-miganego.

Zastosowane narzędzie badawcze zdiagnozowało braki wiedzy w zakresie PJM i SJM u badanych respondentów. Osoby objęte badaniem zostały poproszone o wyszczególnienie cech różniących polski język migowy od systemu językowo-miganego. Pośród wszystkich osób badanych zaledwie 14 respondentów (27%) wskazało przynajmniej jedną poprawną cechę odróżniającą polski język migowy od systemu językowo-miganego. Na podstawie wymienionych przez badanych różnic pomiędzy PJM a SJM sporządzono ich charakterystyki. Cechy polskiego języka migowego przypisane przez badanych:

- *naturalny język migowy,*
- *ma własną gramatykę,*
- *wykorzystuje przestrzeń i mimikę,*
- *stworzony przez głuchych,*
- *różny w zależności od regionu i środowiska, które go używa,*
- *ewoluuje,*
- *wizualno-przestrzenny.*

W odniesieniu do systemu językowo-miganego osoby badane wyszczególniły następujące cechy:

- *subkod języka polskiego,*
- *wymyślony przez ludzi słyszących i bazujący na gramatyce języka polskiego ludzi słyszących,*
- *utrudnia zrozumienie sensu wypowiedzi,*
- *wykorzystuje jednakowe znaki w całej Polsce,*
- *występuje zawsze z językiem mówionym,*
- *niezrozumiały dla osób głuchych – dla nich bardzo trudny,*
- *uczą się go osoby słyszące.*

Wśród odpowiedzi udzielonych przez taką samą liczbę respondentów (14 osób, 27%) pojawiały się cechy nieprawidłowe. To znaczy takie, które nijak nie przystają do rzeczywistych cech polskiego języka migowego czy systemu

językowo-miganego, a które mają znamiona stereotypu. Poniżej zaprezentowano owe nieprawidłowe cechy dotyczące PJM oraz SJM:

- *PJM został wynaleziony przez słyszących,*
- *PJM – język migowy pokrywa się z mową, jest dokładnym jej odzwierciedleniem,*
- *PJM nie ma gramatyki,*
- *PJM jest subkodem języka migowego, wynaleziony przez słyszących, a SJM jest językiem Głuchych,*
- *PJM – bliższe odzwierciedlenie języka polskiego,*
- *PJM jest ujednolicony i dla całej Polski posiada te same znaki,*
- *w SJM określa się wyrazy literami,*
- *SJM to naturalny język osób niesłyszących,*
- *SJM jest naturalnym, spontanicznym językiem.*

Kolejną ważną kwestią było zweryfikowanie, jakie stereotypy dotyczące polskiego języka migowego oraz systemu językowo-miganego ujawniają osoby objęte badaniem. Badanym przedstawiono listę przykładowych stereotypowych stwierdzeń dotyczących PJM i SJM. Respondenci mieli odnieść się do każdego sformułowania, stwierdzając, czy jest ono prawdziwe czy fałszywe. Wyniki uzyskane w tym zakresie zamieszczono w tabeli 3.

Tabela 3. Stereotypy badanych dotyczące polskiego języka migowego (PJM) oraz systemu językowo-miganego (SJM)

Lp.	Stwierdzenie	Prawda		Fałsz		Brak odpowiedzi	
		N	%	N	%	N	%
1	SJM to naturalny język osób niesłyszących.	22	42	21	40	9	17
2	PJM jest subkodem języka polskiego.	27	52	14	27	11	21
3	PJM utrudnia naukę mowy i rozumienia języka polskiego.	1	2	42	81	9	17
4	PJM został stworzony przez słyszących.	11	21	32	62	9	17
5	Język migowy jest wszędzie taki sam.	7	13	44	85	1	2
6	Język migowy to jedyny język, jakim posługują się osoby niesłyszące.	15	29	34	65	3	6

Źródło: opracowanie własne

Dane empiryczne zgromadzone z użyciem sondażu diagnostycznego wskazują, że zdecydowana większość badanych (44 osoby, co stanowi 85%) jest świadoma tego, iż języków migowych jest wiele i są różne na całym świecie. Również wyraźna większość badanych (81%) wyraża przekonanie, że polski język migowy nie utrudnia nauki mowy i rozumienia języka polskiego. Ponad

połowa respondentów (34 osoby, co stanowi 65%) ma świadomość, że osoby niesłyszące posługują się również innym językiem aniżeli tylko językiem migowym. Nieco mniej, gdyż 32 osoby (62%), wskazało, że fałszywym jest stwierdzenie, iż PJM został stworzony przez osoby słyszące.

Spośród wymienionych w tabeli 3 mitów i stereotypów najczęściej odpowiedzi twierdzących (27 osób, 52%) uzyskał mit numer 2, tj. „PJM jest subkodem języka polskiego”. Jednocześnie przy tym samym stwierdzeniu najczęściej respondentów (11 osób, co stanowi 21%) nie udzieliło żadnej odpowiedzi. Najbardziej dyskusyjne okazało się stwierdzenie numer 1: „SJM to naturalny język osób niesłyszących”, w największym stopniu bowiem podzieliło ono badaną grupę. Niemal taka sama część badanych przyznała rację (22 osoby – 42%), bądź zaprzeczyła temu stwierdzeniu (21 osób – 40%). Znaczna część grupy (9 osób – 17%) uchyliła się od podania jakiegokolwiek odpowiedzi.

Kolejne stereotypy, do których mieli odnieść się badani, dotyczyły osób niesłyszących. Podobnie jak w przypadku wcześniejszego zadania mieli oni ustalić, czy proponowane stwierdzenie jest prawdą czy fałszem. Wyniki badań uwzględnia tabela 4.

Tabela 4. Stereotypy badanych dotyczące osób z uszkodzonym narządem słuchu

Lp.	Stwierdzenie	Prawda		Fałsz		Brak Odpowiedzi	
		N	%	N	%	N	%
1	Niesłyszący mają niższe IQ od słyszących.	4	8	48	92	0	0
2	Wszyscy niesłyszący posługują się językiem migowym.	17	33	35	67	0	0
3	Wszyscy głusi chcą być wyleczeni i chcą słyszeć.	27	52	19	37	6	12
4	Wszyscy niesłyszący umieją odczytywać mowę z ust.	12	23	38	73	2	4
5	Niesłyszącym nie przeszkadza hałas.	8	15	40	77	4	8
6	Aparaty i implanty słuchowe przywracają słuch.	18	35	34	65	0	0
7	Jeżeli głuchy dostanie wsparcie w „słyszaniu”, dalej wszystko rozwija się tak jak u dzieci słyszących.	33	63	13	25	6	12
8	Wszyscy niesłyszący są „głusi jak pień”.	0	0	52	100	0	0
9	Głusi rodzice mają głuche potomstwo.	27	52	19	37	6	12

Źródło: opracowanie własne

Dane zaprezentowane w tabeli 4 wykazały, iż przeważająca część osób (33 osoby, 63%) jest przekonana, że w momencie otrzymania przez dziecko

niesłyszące protezy słuchowej dalej wszystko rozwija się tak jak u dzieci słyszających. Niestety, sam aparat lub implant słuchowy nie przyczyni się do poprawy jakości słyszenia, mówienia czy też rozumienia mowy. Aby osiągnąć odpowiednio wysoki poziom tych funkcji i umiejętności, konieczne jest objęcie danego dziecka długotrwałą opieką rehabilitacyjną, która nie we wszystkich przypadkach przynosi oczekiwane i/lub zadowalające rezultaty (Sosnowska-Wieczorek 2000).

Ponad połowa badanych uczestników szkolenia (27 osób, co stanowi 52%) jest zdania, że głuchota rodziców jest równoznaczna z posiadaniem przez nich głuchego potomstwa. Faktem jest, że dzieci głuche rodziców głuchych stanowią tylko 10% całej populacji osób niesłyszących, pozostałe 90% dzieci głuchych rodzi się w rodzinach słyszących (Świdziński 2014). Również taka sama liczba respondentów (27 osób, 52%) przychyliła się do opinii, że wszyscy głusi chcą być wyleczeni i chcą słyszeć. Tak wysoki odsetek badanych może wynikać ze sposobu postrzegania osób niesłyszących i głuchoty przez osoby słyszące, traktujące uszkodzony analizator słuchu w kategoriach niepełnosprawności. Osoby niesłyszące natomiast nie traktują swojej głuchoty jako rodzaju ułomności, lecz jako komponent identyfikacji kulturowej (Czajkowska-Kisil 2012).

Zaprezentowane w tabeli 4 dane dowodzą, iż zdecydowana większość badanych (48 osób, co stanowi 92%) nie zgadza się ze stwierdzeniem, jakoby osoby niesłyszące miały niższy iloraz inteligencji od osób słyszących. Ponadto zgromadzone informacje ujawniają, iż zdecydowana większość (40 osób, 77%) jest zdania, że hałas przeszkadza osobom niesłyszącym. Jedynym mitem, który zanegowało 100% badanych, było stwierdzenie mówiące o tym, iż wszystkie osoby niesłyszące są głuche jak pień.

Podsumowanie

Analiza materiału empirycznego uzyskanego za pomocą skonstruowanego przez autorkę pre-testu ujawniła występowanie stereotypów na temat osób niesłyszących i języka migowego w świadomości badanych urzędników. Najsilniej zakorzenionym stereotypem dotyczącym języka migowego jest mit, iż polski język migowy jest subkodem języka polskiego. Innym stereotypem, budzącym jednocześnie wiele wątpliwości wśród osób badanych, jest przekonanie, że system językowo-migany jest naturalnym językiem osób głuchych.

Przykładem utrzymującego się stereotypu dotyczącego osób niesłyszących jest także przeświadczenie badanych, że otrzymanie protezy słuchowej przez osobę głuchą jest wystarczające dla jej prawidłowego rozwoju. Również

utrwalonym mitem jest ten zakładający, że rodzice głusi mają głuche potomstwo, oraz ten mówiący, iż wszystkie osoby niesłyszące chcą słyszeć.

Pomimo że osoby objęte badaniem wymieniły 14 różnych sposobów inicjowania kontaktu z osobą głuchą, ich wiedza z tego zakresu jest stosunkowo mała. Dowodem na to jest niski rozkład procentowy przy fundamentalnych sposobach komunikacji, takich jak: język migowy, korzystanie z pomocy tłumacza języka migowego, czy też – jako metoda używana w ostateczności – pisanie na kartce.

Zastosowane narzędzie badawcze zdiagnozowało również deficyty w obszarze znajomości czynników utrudniających lub blokujących komunikację pomiędzy osobą słyszącą a osobą głuchą. Pośród wszystkich wymienionych przez osoby badane czynników najczęstszym był brak kontaktu wzrokowego.

Wiedza dotycząca zarówno polskiego języka migowego, jak i systemu językowo-miganego jest powierzchowna, niekiedy błędna i podszyta stereotypami. Ta relatywnie mała świadomość wśród badanej grupy wynikać może z braku indywidualnych doświadczeń czy też braku osobistego zaangażowania i zainteresowań związanych ze środowiskiem osób niesłyszących.

Podsumowując, w świetle uzyskanych wyników, autorka dostrzega konieczność dalszego uświadamiania, weryfikowania i obalania powtarzanych stereotypów związanych z grupą społeczną osób niesłyszących. Zasadnym wydaje się, by działania kierowane wobec ludzi mających styczność z osobami niesłyszącymi i słabosłyszącymi nie ograniczały się wyłącznie do nauki języka migowego. Poza nauką komunikowania się z osobą niesłyszącą organizowane szkolenia powinny:

- dostarczyć wiedzy na temat języka migowego,
- rozbudzać i podnosić świadomość dotyczącą funkcjonowania społecznego osób słabosłyszących i głuchych,
- obalać mity i stereotypy związane zarówno z osobami z uszkodzonym słuchem, jak i z językiem migowym.

Bibliografia

- Aronson E., Wilson T., Alert R. (1997), *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań
- Czajkowska-Kisil M. (2012), *Niepełnosprawność jako przestanka dyskryminacji, Seminarium: Niepełnosprawność wzrokowa, wzrokowo-słuchowa i słuchowa jako przestanki dyskryminacji*, Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej, Warszawa

- Dunaj M. (2014), *Osoby głuche na rynku pracy*, [w:] M. Świdziński (red.), *Sytuacja osób głuchych w Polsce*, Raport zespołu ds. g/Głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa
- Kowal J., Januszewicz M., Jura M. (2012), *Opracowanie na temat metodyki nauczania języka polskiego jako obcego dla głuchych w kontekście aktywizacji zawodowej*, http://www.glusiwpracy.dobreakadry.pl/dokumenty/Opracowanie_poswiecone_metodyce_nauczania.pdf (dostęp: 17.01.2016)
- Pietrzak W. (1993), *Głusi – mity i fakty*, „Problemy Rehabilitacji Społecznej i Zawodowej”, nr 1–2 (135–136)
- Sak M. (2012), *Wczesne zaangażowanie: skrypt dla słuchaczy kursu Głuchy jako wzór*, Polski Związek Głuchych, Łódź
- Sak M. (2012), *4 Kroki – Wsparcie osób niesłyszących na rynku pracy II – podręcznik dobrych praktyk*, PFRON, Warszawa
- Sosnowska-Wieczorek I. (2000), *Wspomaganie rozwoju małych dzieci z wadą słuchu*, „Rewalidacja. Zeszyty Problemowe Centrum Metodycznego Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej”, nr 2 (8), s. 65–69
- Szczepankowski B. (1998), *Wyrównywanie szans osób niesłyszących – optymalizacja komunikacji językowej*, Wydawnictwo Uczelniane WSRP, Siedlce
- Świdziński M. (2014), *Sytuacja osób głuchych w Polsce, Raport zespołu ds. g/Głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich*, Warszawa
- Tomaszewski P. (2004), *Polski Język Migowy (PJM) – mity i fakty*, „Poradnik Językowy”, nr 6, s. 59–71
- Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się, Dz.U. z 2011 r., Nr 209, poz. 1243
- Woźnicka E. (2007), *Stereotyp osoby niesłyszącej w opinii studentów pedagogiki*, Tożsamość Społeczno-Kulturowa Głuchych, Łódź